Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

MILLIY XAVFSIZLIKNI MUSTAHKAMLASHDA IJTIMOIY HAMKORLIK VA MUROSANING JADED MEROSI ASOSIDAGI FALSAFIY TALQINI

Nodirjon Nabijonovich Tuxlimurodov*
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
✉ nodirjon78@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ijtimoiy hamkorlik va murosa jadid merosi bilan bog‘liq tarixiy-konseptual tahlil asosida o‘rganiladi. Birgalikdagi vazifa umumiy e’tiqoddan, javobgarlik esa jamoaviy aybdorlikdan ajratiladi. Vakolat, ishonchga loyiqlik va qayta kelishish shartlari taklif etiladi. Tinch kelishmovchilik xavf belgisi deb olinmaydi. Maqola amaldagi xavfsizlik holatini baholamaydi.

Kalit so‘zlar

ijtimoiy hamkorlik, murosa, jadid merosi, ishonch, javobgarlik, kelishuv.

DOI: 10.5281/zenodo.23302185

KIRISH

Ijtimoiy hamkorlik va murosa haqidagi xavfsizlikka doir muhokamalarda umumiy vazifani bajarish bilan bir xil qarashga ega bo‘lish ko‘pincha bitta masala sifatida qo‘yiladi. Biroq turli sabablar asosida hamkorlik qilgan insonlar muayyan kelishuvni bajarishi mumkin. Shu sababli mazkur maqola xavfsizlikning amaldagi holatini o‘lchashdan ko‘ra, hamkorlik, kelishuv va javobgarlik haqidagi da’volarning konseptual shartlarini aniqlaydi.

Abdirashidov Turkiston jadidlarining siyosiy qarashlarini tarixiy tadqiq etadi [1]. Valiyeva jamoat xavfsizligi qo‘mitasining tarixiy faoliyatiga oid ziddiyatlarni yoritadi [2]. Bu manbalar muayyan davrga tegishli bo‘lib, hozirgi institutlarning samaradorligi haqidagi dalil o‘rnida ishlatilmaydi. Tadqiqot maqsadi jadid merosiga murojaat orqali hamkorlikning umumiy asosini fikriy bir xillikdan, javobgarlikni esa kollektiv aybdorlikdan farqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tarixiy manbalar talqini milliy narrativ, etnomadaniy identiklik, ishonch va hamkorlikdagi tadqiqotlarga doir asarlar bilan qiyoslandi. Maqolada biror siyosiy kuch, qonun yoki xavfsizlik strategiyasiga baho berilmaydi. Zamonaviy xavf ko‘rsatkichi, jamoatchilik fikri yoki prognoz keltirilmagan. Sakkiz manba muammoning tarixiy va normativ qatlamlarini farqlash uchun tanlangan.

Tahlilning markaziy birligi kelishuvdir: uning predmeti, ishtirokchisi, vakolati va qayta ko‘rilish sharti alohida belgilanadi. Fikriy vaziyatda ikki tomon umumiy ishga turli asos bilan qo‘shiladi. Shundan kelib chiqib, vazifa bo‘yicha murosa ularning barcha qadriyatlari bir xillashganini anglatadimi, degan savol tekshiriladi. Misol empirik hodisa emas, mantiqiy farqni ochuvchi vositadir.

NATIJALAR

Narrativ, mansublik va javobgarlik. Gutner milliy narrativ bilan milliy javobgarlik munosabatini, Krasovskaya etnomadaniy identiklikni muhokama qiladi [3; 4]. Ushbu yondashuvlar tarixiy hikoyaga mansublik insonning konkret harakati uchun javobgarlik bilan bir xil emasligini tahlil qilishga imkon beradi. Muayyan tarixni eslash yoki guruhga mansublikdan avtomatik ravishda hamma a’zoga umumiy ayb yoxud fazilat yuklab bo‘lmaydi.

Maqolada javobgarlikning predmeti aniqlashtiriladi: qaysi qaror, qanday vakolat va qaysi harakat nazarda tutilmoqda? Shu savollar bo‘lmasa, umumiy birlik haqidagi bayon individual hissani ham, real majburiyatni ham yashirishi mumkin. Jadid merosi ham bir xil, uzluksiz pozitsiyalar majmui sifatida emas, muallif va vaziyat bo‘yicha tekshiriladigan qarashlar sifatida o‘rganiladi.

Ishonch va tekshirishning birligi. Modood madaniyatlararo jamoatchilik muloqotini, Hawley esa guruh va tashkilotlarning ishonchga loyiqligini tahlil qiladi [5; 6]. Mazkur manbalar hamkorlikni faqat yaxshi niyatga tayashning chegarasini ko‘rishga yordam beradi. Kelishuvda tomonlar bir-biriga ishonishi mumkin, biroq vakolat va bajarilish dalili ochiq bo‘lishi o‘zaro ishonchni inkor etmaydi. Tekshirishning mavjudligi doimo ishonchsizlik belgisi emas.

Nazariy natija sifatida uch savol taklif etiladi: majburiyat kimga tegishli, uning bajarilishi qanday bilinadi va bajarilmasa nima muhokama qilinadi? Bu savollar umumiy vazifani shaxslarning ichki e’tiqodini tekshirishdan ajratadi. Hamkorlikdagi ishonch fikrlarning o‘xshashligi bilan emas, kelishilgan majburiyatga javob berish bilan bog‘lanishi mumkin. Bunday xulosa barcha vaziyatda bir xil tartibni majburiy deb e’lon qilmaydi.

1-jadval. Hamkorlik va murosaning tahliliy tarkibi

Mezon	Tahlil savoli	Talqin sharti	Chegara
Predmet	Aynan nima kelishildi?	Vazifa doirasi qayd etiladi.	Umumiy e’tiqod shart emas.
Vakolat	Kim nimani bajarishi mumkin?	Rol va resurs aniqlanadi.	Mansublik vakolat emas.
Ishonch	Bajarilish qanday tekshiriladi?	Dalil va javob tartibi ko‘rsatiladi.	Tekshiruv ishonchsizlik emas.
Murosa	Nima ochiq qoldi?	Saqlangan e’tiroz ajratiladi.	Tinch bahs tahdid emas.
Qayta kelishish	Sharoit o‘zgarsa nima bo‘ladi?	Muddat va qayta ko‘rish yo‘li belgilanadi.	Jamoaviy ayb chiqarilmaydi.

Murosaning mazmuni va chegarasi. Rigney tarixiy xotirani umid va transmilliy faollik bilan bog‘liq ravishda tahlil qiladi [7]. Ankeny va Leonelli hamkorlikdagi ilmiy ishni repertuarlar tushunchasi orqali tushuntiradi [8]. Bu yondashuvlar o‘tmishga murojaatni faqat takrorlash bilan, hamkorlikni esa bir xil nazariy qarash bilan tenglashtirmaslik uchun qiyosiy asos bo‘ladi. Ilmiy guruhga doir xulosa milliy xavfsizlikka bevosita ko‘chirilmaydi; faqat hamkorlikning mantiqiy tarkibi qiyoslanadi.

Murosa maqolada barcha kelishmovchiliklar yo‘qolgan holat emas, aniq predmet bo‘yicha qayd etilgan kelishuv deb olinadi. Ishtirokchi maqsadning bir qismiga qo‘shilib, boshqa masalada e’tirozini saqlashi mumkin. Shu bois kelishuvda qaysi masala hal qilingani va qaysi masala ochiq qolgani ko‘rsatilishi muhim. Tinch e’tirozning davom etishi kelishuvning butunlay yo‘qligi yoki xavfning avtomatik mavjudligi sifatida talqin qilinmaydi.

MUHOKAMA

Murosa chegaralarini aniq yozish tomonlar orasidagi farqni kuchaytirishi mumkin, degan e’tiroz mavjud. Biroq chegarani yashirish ham kelishuvni turlicha tushunish ehtimolini yo‘qotmaydi. Maqolaning yondashuvi ushbu ehtimollarni nazariy jihatdan solishtiradi, muayyan siyosiy kelishuvga yakuniy baho bermaydi. Aniq predmet, muddat va qayta ko‘rish sharti bor-yo‘qligi empirik tahlil uchun kuzatiladigan dalillar bo‘lishi mumkin.

Jadid merosining zamonaviy ahamiyatini izlashda tarixiy muallifni bugungi masalaga tayyor javob beruvchi avtoritetga aylantirmaslik kerak. Tarixiy qarash o‘z adresati, imkoniyatlari va cheklovlariga ega. Hozirgi talqin esa undan qanday savolni olgani va nimani yangidan asoslayotganini ko‘rsatishi lozim. Ana shu farqlash merosdan tanlab olingan ibora orqali hozirgi pozitsiyani tasdiqlash xavfini kamaytiradi.

Kelgusi tadqiqotda hamkorlik hujjatlari, vazifalar taqsimoti va kelishmovchilikdan keyingi amaliyot qiyoslanishi mumkin. Bunda biror etnik, diniy yoki boshqa guruhga ishonchlilikning umumiy bahosi berilmaydi. Tahlil konkret

majburiyat va harakatga qaratiladi. Maqolaning o‘zi milliy xavfsizlik darajasi o‘sgani yoki pasaygani haqidagi xulosani taqdim etmaydi.

XULOSA

Jadid merosiga tarixiy-konseptual murojaat hamkorlik va murosa haqidagi savollarni chuqurlashtiradi, biroq zamonaviy xavfsizlik haqidagi empirik tekshiruvni almashtirmaydi. Asosiy natija umumiy vazifani umumiy e’tiqoddan, tekshiriladigan javobgarlikni esa kollektiv mansublikdan ajratishdir. Kelishuvning predmeti va qayta ko‘rish sharti alohida nazariy ahamiyatga ega.

Hamkorlikning sifati haqida xulosa chiqarishda mavhum birlik bayonidan tashqari, vakolat, majburiyat va javobning aniq dalillari zarur. Maqolada taklif etilgan savollar ana shu dalillarni izlashga yo‘naltirilgan. Ular muayyan siyosiy tanlovni tavsiya qiluvchi yoki guruhlarni baholovchi tizim emas.

Tadqiqot shaffofligi. Qo‘lyozma nazariy tahlildir; yangi empirik ma’lumotlar keltirilmagan. Matnni tayyorlashda sun’iy intellekt yordamidan foydalanilgan. Nashrdan oldin ilmiy muallifning yakuniy tekshiruvi va tasdig‘i zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdirashidov Z. Turkiston jadidlarining siyosiy qarashlari haqida // Adabiy meros. No. 2 (8). 2023. (p. 17–27).
2. Valiyeva N. Turkiston boshqaruv tizimida jamoat xavfsizligi qo‘mitasi va uning o‘ziga xos ziddiyatli faoliyati // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. 1(1.12). 2025. (p. 4–6).
3. Гутнер Г.Б. Национальный нарратив и национальная ответственность // Этическая мысль. Т. 17. № 1. 2017. (p. 94–109). DOI: 10.21146/2074-4870-2017-17-1-94-109
4. Красовская Н.Р. Этнокультурная идентичность // Власть. Т. 28. № 3. 2020. (p. 75–81). DOI: 10.31171/vlast.v28i3.7313
5. Modood T. Intercultural Public Intellectual Engagement // Journal of Citizenship and Globalisation Studies. Vol. 1. No. 1. 2017. (p. 36–47). DOI: 10.1515/jcgs-2017-0004
6. Hawley K. Trustworthy Groups and Organizations // Faulkner P., Simpson T. (eds.). The Philosophy of Trust. Oxford University Press. 2017. (p. 230–250). DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198732549.003.0014
7. Rigney A. Remembering Hope: Transnational activism beyond the traumatic // Memory Studies. Vol. 11. No. 3. 2018. (p. 368–380). DOI: 10.1177/1750698018771869
8. Ankeny R.A.; Leonelli S. Repertoires: A post-Kuhnian perspective on scientific change and collaborative research // Studies in History and Philosophy of Science Part A. Vol. 60. 2016. (p. 18–28). DOI: 10.1016/j.shpsa.2016.08.003